
missie was van mening dat aan de belangrijkste randvoorwaarden was voldaan en dat vanaf nu naleving van de voorschriften afgedwongen moest worden. Daartoe werden twee initiatieven genomen. Allereerst werd een inspecteur benoemd voor het Israëlietisch godsdienstonderwijs, de al eerder genoemde Mulder, die in het bezit was van de vierde rang. Hij was een onderwijzman, maar tevens een van de leidende figuren van de kleine groep joodse intellectuelen die joodse wetenschap en joodse letterkunde wilden bedrijven. Mulder publiceerde veel, zowel voor een breed publiek als voor de kring van joodse intellectuelen. Deze Mulder moest voortaan alle joodse armenscholen inspecteren, de kinderen overhoren op hun kennis, de onderwijzers doorlichten op hun achtergrond en bekwaamheden en bezien of er nog Jiddisch werd gesproken. De rapportages van Mulder dienden om onderwijzers zonder rang op te sporen en daar vervolgens de nodige consequenties aan te verbinden. Zo werd in 1841 de heer I. Wolff te Grave vervolgd omdat hij les gaf zonder de vereiste diploma's. Scholen waar nog Jiddisch werd gebruikt, kregen een reprimande en werden met het intrekken van de subsidie gedreigd – en daarmee met sluiting. Veel scholen wisten vervolgens niet hoe snel ze op het Nederlands moesten omschakelen, ook al betekende dit het afscheid van de oude, vertrouwde Jiddischspreekende onderwijzer.¹⁵

De tweede maatregel die werd genomen was een toenemende regulering van de onderwijzersstand. Het oude leerhuis van de Asjkenazische gemeente in Amsterdam werd veranderd in een officieel Nederlands Israëlietisch Seminarium. Dat kreeg twee afdelingen: een voor de opleiding van rabbijnen en een voor de opleiding van onderwijzers.¹⁶ De meest getalenteerde kinderen werden geselecteerd voor de rabbijnenopleiding, de anderen volgden de lessen voor godsdienstonderwijzer. Er werd nu een nieuw rangsysteem ingevoerd, ditmaal met drie rangen en een andere hiërarchische opbouw. Nu was de derde rang de laagste. . Om te zorgen dat de godsdienstonderwijzers niet alleen goed thuis waren in de joodse literatuur, werd vanaf dit moment ook geëist dat ze een acte voor het maatschappelijk onderwijs haalden. Zo liep de derde rang godsdienstonderwijs parallel aan de vierde rang maatschappelijk onderwijs, was de tweede met de derde en de eerste rang met de tweede maatschappelijke rang verbonden.

Hierdoor werden twee vliegen in een klap geslagen. De joodse onderwijzers hadden hierdoor een bredere maatschappelijke vorming, waardoor ze ook geacht werden het godsdienstonderwijs naar beschaaftde normen te geven. Tevens werd hun zo een extra inkomstenbron verschaft. De meeste Israëlitische armenscholen waren in 1836 tevens openbare school geworden. Zeker in kleine plaatsen was het lastig om zowel een godsdienstonderwijzer als

¹⁵ Wallet, *Nieuwe Nederlanders*, 137vv.

¹⁶ Voor de veel kleinere Portugees-joodse gemeenschap kwam er in 1839 een vergelijkbaar Portugees-Israëlietisch Seminarium.